

УДК 371.13:78

С. П. Федоріщева

**ВПЛИВ ЕСТЕТИЧНИХ ОСНОВ ПЕДАГОГІЧНОЇ
МАЙСТЕРНОСТІ НА ЕСТЕТИЧНУ ПЕДАГОГІЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ
ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ**

В умовах соціально-економічних та політичних змін в країні перед вищою школою постає завдання пошуку нових підходів до виховання особистості майбутнього вчителя. Виникає необхідність збереження та примноження інтелектуального і культурного потенціалу нації, забезпечення можливостей для духовного самоствердження і художньо-естетичного розвитку особистості. Ці актуальні проблеми диктують суспільству нові умови для підготовки вчителя до духовного, культурного і громадського життя, засновані на принципах гуманізації й естетизації навчально-виховного процесу.

Втілення положень про розвиток вітчизняної науки й освіти, визначені Законом України «Про освіту», національною програмою «Освіта» («Україна XXI століття») потребує пошуку способів підвищення ефективності навчально-виховного процесу підготовки майбутнього фахівця.

Процес формування педагогічної майстерності вчителя гуманітарно-естетичного циклу повинен базуватися на естетичних основах, завдяки яким розвивається система якостей особистості, необхідних для здійснення естетично спрямованих дій: уміння переживати та оцінювати естетико-художні об'єкти, твори мистецтва, формування естетичного відношення до мистецтва та навколишнього світу. У процесі формування естетичних основ педагогічної майстерності майбутнього вчителя музики виникає необхідність пошуку таких естетичних чинників, які, впливаючи на характер педагогічної діяльності, зможуть наповнити її естетичним змістом.

Естетичний аспект педагогічної діяльності розглядається у філософській і педагогічній літературі в тісному зв'язку з естетичним розвитком особистості.

Загальнопедагогічні засади проблеми формування педагогічної майстерності вчителя вивчали О. Абдулліна, Є. Барбіна, М. Євтух, І. Зязюн, Н. Кузьміна, М. Кухарев, О. Кучерявий, Г. Сагач, В. Сластьонін, Н. Тарасевич, Г. Хозяїнов, Г. Шевченко, О. Щербаков та інші. У естетико-педагогічному аспекті проблему естетичного виховання особистості розглядали О. Буров, В. Бутенко, М. Каган, М. Киященко, А. Комарова, В. Кузнецов, М. Лейзеров, В. Ліпський, С. Мельничук, М. Овсянников, Г. Петрова, Л. Печко, О. Сисоєва, Л. Сисоєва, Г. Шевченко. Роль мистецтва в естетичному розвитку особистості вивчали І. Арановська, Л. Баженова, Л. Буйновська, М. Киященко,

Л. Коваль, Б. Лихачов, В. Лутаєнко, В. Матоніс, О. Рудницька, Г. Шевченко, О. Щолокова.

Аналіз педагогічного процесу підготовки вчителів музики, зокрема практики викладання курсів музичних дисциплін показує їх недостатню естетичну спрямованість. Відсутність взаємозв'язку між курсами естетики, основ педагогічної майстерності, методики музичного виховання і предметами спеціальної музичної підготовки студентів виявляється в побудові педагогічних форм навчання студентів з переважаючим зверненням до логічного, раціонального боку їх мисленнєвої діяльності без урахування специфіки організації і протікання процесу естетичного сприйняття. Це не сприяє естетичному розвитку особистості, реалізації задач навчання студентів естетичній педагогічній діяльності і, отже, не забезпечує естетизації педагогічної діяльності майбутніх вчителів музики.

У процесі формування основ педагогічної майстерності виникає необхідність пошуку таких естетичних чинників, які, впливаючи на характер педагогічної діяльності, зможуть надати їй естетичну направленість. Тому завданням нашої статті є з'ясування характеру взаємозв'язку між естетичним розвитком особистості та естетизацією педагогічної діяльності вчителя музики.

Теоретичний аналіз досліджуваної проблеми і узагальнення передового педагогічного досвіду привів нас до розкриття сутності естетичних основ педагогічної майстерності вчителя музики. Це – особливе утворення, частина взаємопов'язаних структур особистості, свідомості і діяльності педагога, що включає в себе комплекс естетичних компонентів, за допомогою яких здійснюється естетизація педагогічної діяльності.

Ми наголошуємо на тому, що побудова педагогічного процесу підготовки вчителів музики повинна бути спрямована на досягнення позитивного результату, тобто сприяти формуванню повноцінного фахівця, якому притаманні естетичні основи педагогічної майстерності. Моделювання педагогічного процесу підготовки майбутніх вчителів музики повинно враховувати наступні фактори:

- мета і проектування результату;
- функції учасників педагогічного процесу, розподіл ролей між ними: які функції повинні виконувати його учасники, як і в якій послідовності повинні виконуватися ці функції, щоб результат був позитивним.

Оскільки проблема формування естетичних основ педагогічної майстерності є новою в педагогічній науці, то показники й критерії естетичних основ дослідниками ще не були встановлені. Вважаємо, що ці критерії повинні бути пов'язані з головними компонентами естетичних основ педагогічної майстерності. Ми виділили найбільш суттєве, що відбивається на характері здійснення педагогічної діяльності під впливом компонентів естетичних основ педагогічної майстерності. Ці вирізняльні

ознаки і є тими критеріями, які можна використовувати як одне з мірил оцінки естетичних основ педагогічної майстерності. В ході констатуючого експерименту перед нами була поставлена й інша задача: виявити показники, що дозволяють дати кількісну та якісну характеристику естетичних основ педагогічної майстерності. Показники є відбитком впливу естетичних основ педагогічної майстерності на кінцевий результат музично-педагогічної діяльності вчителя, її естетизацію. Ми виділили аспекти, які оцінюються: особистісні властивості та якості вчителя музики, знання, уміння, здібності, формування яких можна здійснювати за допомогою музичного мистецтва.

За основу класифікації показників була взята концепція К. Платонова про динамічну функціональну структуру особистості, згідно з якою людина існує в двох основних якостях – як організм, і як особистість. Теоретичні положення Б. Асаф'єва, В. Медушевського, А. Сохора свідчать про те, що музика безпосередньо може впливати на людину як на організм, але набагато більш істотний вплив музики на особистість. Встановлено, що музичні навички, формуючись спочатку як свідомі дії, автоматизуючись, стають неусвідомленими, але залишаються виявами свідомості [1, с.47]. Свідомість – це людська психіка, основним видом її існування є відображення, форма взаємодії з об'єктивним світом. Всі основні властивості особистості – це «вияв різних форм і властивостей психічного відображення» [2, с.170]. Визначаючи показники естетичних основ педагогічної майстерності ми дотримувалися концептуальних ідей І. Зязюна про красу педагогічної дії та Г. Шевченко про естетизацію педагогічного процесу.

Сучасні філософи, педагоги та психологи через осмислення структури особистості досліджують різні види взаємодії особистості й середовища, у процесі яких відбувається естетичний розвиток учителя. Проблема структури особистості досліджується в роботах Б. Ананьєва, В. Богословського, П. Іванова, О. Ковальова, В. Мерліна, К. Платонова, С. Рубінштейна, О. Щербакова. Встановлено, що властивості особистості в процесі діяльності певним чином зв'язуються один з одним відповідно до вимог діяльності. У результаті творяться складні структури, компоненти підструктури особистості [3, с.41]. Для нашого дослідження представляють інтерес такі підструктури, що сприяють формуванню естетичних основ педагогічної майстерності: спрямованість (система потреб, інтересів, ідеалів), здібності (ансамбль вольових, інтелектуальних і емоційних властивостей, психічні процеси (форми психічного відображення) [4, с.72].

За результатами аналізу структури естетичної та педагогічної діяльності, моделі педагогічної діяльності викладача, розробленої Л. Арчажніковою [5, с. 59] та теоретичними положеннями про зміст естетизації навчального процесу у вищій школі, викладеними

Г. Шевченко нами була виокремлена *структура естетичної педагогічної діяльності вчителя музики*:

Мета:

- орієнтація особистості вчителя на естетичну взаємодію з оточуючим світом;
- естетична спрямованість педагогічної діяльності;
- розвиток спеціальних естетичних рис та якостей як особистісних характеристик спеціаліста, вчителя музики;
- естетичний розвиток та саморозвиток особистості;
- залучення школярів до естетичної діяльності.

Мотив:

- інтерес до мистецтва;
- інтерес до професії педагога;
- прагнення виявити й розвинути музичні обдарування і педагогічні здібності;
- потреба отримувати насолоду від духовного спілкування з творами мистецтва;
- пошук нових естетичних стосунків з дійсністю.

Спосіб:

- естетичне переживання власної причетності до навколишнього світу;
- переживання власної музично-педагогічної діяльності;
- розуміння закономірностей та оволодіння механізмами естетичної педагогічної творчості;
- реалізація індивідуальних особливостей педагогічної творчості в опорі на емоційно-творчу природу музичної діяльності;
- естетичне вирішення педагогічних ситуацій і педагогічних завдань;
- здійснення естетично спрямованих педагогічних дій у згоді з естетичним ідеалом прекрасного;
- естетичне спілкування і взаємодія вчителя з учнем.

Результат:

- розвинене естетичне світосприйняття;
- естетичні цінності, створені у власній музично-педагогічній діяльності;
- сформованість системи рис та якостей особистості, необхідних для здійснення естетично спрямованих дій;
- система естетичних умінь учителя музики;
- музично-педагогічна творчість учителя.

Суб'єктивний компонент діяльності включає в себе показники сформованості елементів естетичних основ педагогічної майстерності.

Критерієм ступеня розвитку педагогічної майстерності прийнято вважати професійні властивості і якості особистості вчителя, які виявляються в діяльності. Педагогічна майстерність характеризується високим рівнем розвитку спеціальних узагальнених умінь і здібностей.

На основі теоретичних положень про естетичну педагогічну діяльність та естетизацію навчально-виховного процесу нами визначені *критерії* сформованості естетичних основ педагогічної майстерності вчителя музики:

- естетичний розвиток особистості вчителя;
- естетична спрямованість педагогічної діяльності;
- особистісний досвід естетичної педагогічної діяльності;
- естетичний характер педагогічних дій учителя.

У сукупності ці критерії дозволяють здійснити всебічну оцінку процесу естетичного розвитку особистості й відбивають найбільш виразні ознаки естетизації педагогічної діяльності вчителя музики.

Вищим критерієм естетичних основ педагогічної майстерності є уміння вчителя музики здійснювати естетичну педагогічну діяльність.

Будь-який естетичний вплив не мислиться без здатності суб'єкта перетворювати отриманий сигнал і передавати його іншим. Тому естетичні властивості та якості особистості – компоненти естетичних основ педагогічної майстерності, це не замкнена група елементів естетичного розвитку особистості, а взаємопов'язані здібності творчої активної особистості, що виявляються в естетичній діяльності вчителя музики. Відзначаючи наявність або відсутність необхідних для діяльності педагога-музиканта естетичних якостей, ми вийшли з положень психології, що всі вони в процесі навчання й практики розвиваються. К. Платонов помічає, що «не всі здібності і не у всіх особистостей розвиваються рівномірно. У кожній здібності закладено не у всіх однаково виражена «здібність другого порядку» – здатність до її розвитку. Найбільш виразно здатність до розвитку здібностей виявляється в можливості формування таланту як вищої здібності до творчості в певній діяльності» [2, с.157]. «Талант (...) – це рівень властивостей особистості, що є здібностями до даного виду діяльності» [2, с.166].

Спираючись на положення психологічної й педагогічної науки, ми можемо зробити висновок про необхідність і можливість виховання у вузі талановитого педагога-майстра, вчителя музики. Оскільки виховання – це двосторонній процес, то навчання у вузі повинно являти собою шлях саморозвитку і самовдосконалення, розвитку здібностей майбутнього вчителя музики, допомога в самовихованні з оволодіння знаннями, уміннями й навичками в області музично-педагогічної і естетичної діяльності.

За вказівкою Н. Кузьміної, при моделюванні педагогічних явищ потрібно вийти з єдності вияву інтелектуального, емоційного, вольового, етичного і професійного в здійсненні педагогічної діяльності. Критерії рис особистості в такому випадку можуть співпадати з критеріями рівня професійної діяльності [8, с.50].

За даними констатуючого експерименту було встановлено, що ступінь естетизації педагогічної діяльності вчителя музики

взаємопов'язаний з рівнем розвитку його естетичної свідомості, естетичної діяльності.

У ході констатуючого експерименту на базі співвідношення компонентів прогнозуємої моделі естетичної педагогічної діяльності вчителя музики з виявленими показниками і критеріями естетичних основ педагогічної майстерності була проведена кореляційна оцінка залежності естетизації педагогічної діяльності вчителя музики від його музичної діяльності.

Кореляційний аналіз даних констатуючого експерименту підтвердив припущення про вплив засобів музичного мистецтва на формування естетичних основ педагогічної майстерності й естетизацію педагогічної діяльності вчителя музики. В ході констатуючого експерименту виявилось, що ступінь естетизації педагогічної діяльності залежить від рівня музичної діяльності педагога, розвитку творчих вмінь та навичок генералізованого виду музичної діяльності – музичного сприйняття.

Визначення характеру взаємозв'язку між музично-естетичним розвитком особистості, сформованістю у вчителів музики естетичних основ педагогічної майстерності і характером здійснення педагогічної діяльності дозволило зробити висновок про те, що більш досконале здійснення музичної діяльності і більш високий рівень естетичного розвитку особистості посилює естетичний характер педагогічної діяльності.

Список використаної літератури

- 1. Платонов К. К.** Психология отражения музыки личностью / К. К. Платонов // Развитие музыкального восприятия школьников: Сб. ст. – М.: НИИ ХВ АПН СССР, 1971. – Вып 11. – С.42 – 51.
- 2. Платонов К. К.** Структура и развитие личности / К. К. Платонов. – М.: Наука, 1986. – 255 с.
- 3. Ковалев А. Г.** Психология личности / А. Г. Ковалев. – М.: Просвещение, 1970. – 391 с.
- 4. Ковалев А. Г.** Личность и ее структура / А. Г. Ковалев // Общая психология / Ред. В. В. Богословского, А. Г. Ковалева, А. А. Степанова. – М., 1981. – 320 с.
- 5. Арчажникова Л. Г.** Профессия - учитель музыки: Кн. для учителя / Л. Г. Арчажникова. – М.: Просвещение, 1984. – 111 с.
- 6. Шевченко Г. П.** Естетизація навчального процесу у вищій школі Г. П. Шевченко // Гуманізація навчально-виховного процесу: Наук.-метод. зб. – Вип. IV / За заг.ред. Легенького Г. І. та Сипченка В. І. – Слов'янськ: ІЗМН – СДПІ, 1998. – С. 3 – 6.
- 7. Кузьмина Н. В.** Методы системного педагогического исследования / Н. В. Кузьмина. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1980. – 170 с.

Федорішева С. П. Вплив естетичних основ педагогічної майстерності на естетичну педагогічну діяльність вчителя музики

У статті розглядається характер взаємозв'язку між естетичним розвитком особистості та естетизацією педагогічної діяльності вчителя

музики у процесі педагогічної діяльності. Автор надає структуру естетичної педагогічної діяльності вчителя музики, підкреслює її значущість та робить висновок про те, що більш досконале здійснення музичної діяльності і більш високий рівень естетичного розвитку особистості посилює естетичний характер педагогічної діяльності.

Ключові слова: вчитель музики, естетичні основи педагогічної майстерності, естетизація педагогічної діяльності.

Федорищева С. П. Влияние эстетических основ педагогического мастерства на эстетическую педагогическую деятельность учителя музыки

В статье рассматривается характер взаимосвязи между эстетическим развитием личности и эстетизацией педагогической деятельности учителя музыки в процессе педагогической деятельности. Автор предоставляет структуру эстетической педагогической деятельности учителя музыки, подчеркивает ее значимость и делает вывод о том, что более совершенное осуществление музыкальной деятельности и более высокий уровень эстетического развития личности усиливает эстетический характер педагогической деятельности.

Ключевые слова: учитель музыки, эстетические основы педагогического мастерства, эстетизация педагогической деятельности.

Fedorischeva S. Influence of Aesthetic Fundamentals of Pedagogic Skills on Aesthetic Educational Work of a Music Teacher

The article deals with the nature of the relationship between the aesthetic development of personality and educational activities aestheticization music teacher in the educational activity. The author provides a framework of aesthetic teaching of music teacher, emphasizes its importance and concludes that the more perfect of musical activity and a higher level of aesthetic personality development enhances the aesthetic character of educational activities.

Key words: teacher of music, aesthetic fundamentals of pedagogic skills, aestheticization of educational work.

Стаття надійшла до редакції 16.01.2012 р.

Прийнято до друку 27.04.2012 р.